

વીર સંવત ૨૪૮૨, પોષ વદ ૧૪, ગુરુવાર
તા. ૨૦-૧-૧૯૬૬, ગાથા ૧૨ થી ૧૬, પ્રવચન નંબર-૪

૧૨મી ગાથાનો ભાવાર્થ. શું ચાલે છે આ ? અનાદિકાળથી મિથ્યાદર્શનને જોરે મિથ્યાદર્શન-મિથ્યાશ્રદ્ધા(ને કારણે), આત્માના સ્વરૂપના ભાન વિના એણે અનંત વાર મિથ્યાત્વ સેવીને ચાર ગતિના દુઃખો અનંતા સહન કર્યા. એમાં નિગોદથી ગ્રંથકારે ઉપાડ્યું છે, આચાર્યે (પણ) નિગોદથી ઉપાડ્યું છે. નિગોદના અનંતા દુઃખો (સહન કર્યા), ત્યાંથી નીકળીને તિર્યચ(માં આવ્યો) એના પણ અનંતા દુઃખો (સહન કર્યા). અહીંથી-તિર્યચમાંથી નારકીની વાત છે. છેલ્લી વાત છે, જુઓ !

‘એ નરકોમાં એટલી તીવ્ર ભૂખ લાગે છે...’ ભૂખ એટલી છે ‘કે જો મળે તો એકસાથે ત્રણે લોકનું અનાજ ખાઈ જાય... છતાં ત્યાં આવાને એક દાણો પણ મળી શકતો નથી.’ અહીં જરી પા કલાક, દસ મિનિટ મોડું થાય તો થનગનાટ થઈ જાય. ભાઈ ! ઊનાનું ટાકું થઈ જાય. ત્યાં અનંતવાર એવા દુઃખો સહન કર્યા. એક અનાજનો

કણ મળે નહિ અને ત્રણલોકના અનાજ આપે તો એક બિંદુની પેઠે ખલાસ થઈ જાય. એટલી ક્ષુધા (લાગે છે). આહા...હા...! આ અતિશયોક્તિ નથી, હોં ! કોઈ એમ માને (તો) આ અતિશયોક્તિ નતી. મિથ્યાશ્રદ્ધાના ફળમાં એવા અનંતવાર (દુઃખ સહન કર્યા). અનાદિકાળનો (આત્મા) છે. અનંત વાર દુઃખ સહન કર્યા, જુઓ !

‘એ નરકોમાં એ જીવ ઘણાં તીવ્ર દુઃખો ઘણા સમય...’ શાસ્ત્ર તો એમ કહે છે કે, પહેલી નરકનું દસ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય છે, ઇ દસ હજાર વર્ષે અનંત વાર ઊપજ્યો. પહેલી નરકમાં દર હજાર ને એક સમયના આયુષ્યે અનંત વાર ઊપજ્યો.

સમજાણું કાંઈ ? એમ દસ હજારને બે સમયે અનંત વાર ઊપજ્યો, એમ ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત... સંખ્ય, અસંખ્ય, અંતર્મૂર્ત પાછા એના સમયે સમયે તે એક સાગરની સ્થિતિના જેટલા સમય થાય એટલા એક એક સમયે અનંત વાર નરકમાં ઊપજ્યો છે. સમજાણું કે નહિ આમાં ?

નરકની અંદર એક દસ હજારનું આયુષ્ય અને સાતમીનું ઉત્કૃષ્ટ (આયુષ્ય) તૈંત્રીસ સાગર, તો એક એક સમયે એક દસ હજાર (વર્ષ) અનંત વાર, દસ હજાર ને એક સમય અનંત વાર, બે સમય અનંત વાર, ત્રણ સમય અનંત વાર, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, અંતર્મૂર્ત એનાથી ... કરતા કરતા પલ્લોપમ ને સાગરોપમ ને એમ જાય તૈંત્રીસ (સાગર). એટલા સમય થાય એ સમય સમયની સ્થિતિએ દરેક જીવે અનંતવાર પરિભ્રમણ કરનાર ઊપજ્યો છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? એમાંથી કોઈવાર શુભભાવ થઈ આવે.. સમજાય છે ? તો ‘શુભકર્મના ઉદયથી એ પ્રાણી મનુષ્યગતિને પામે છે.’ એમાંથી શુભકર્મને કારણે મનુષ્યગતિ(માં ઊપજે). શુભકર્મ એટલે મૂળ ભાવ એનો. શુભભાવ થયા એનાથી મનુષ્યપણું પામે. હવે મનુષ્યપણાના દુઃખનું વર્ણન. ત્રણનું દુઃખ થઈ ગયું. નિગોદ, એમાંથી તિર્યચ, એમાંથી આ નારકી. નારકી... નારકી !

મનુષ્યગતિમાં ગર્ભનિવાસ અને પ્રસવકાળનાં દુઃખો

જનની ઉદર વસ્યો નવ માસ, અંગ સકુચતૈં પાઈ ત્રાસ;

નિકસત જે દુખ પાયે ઘોર, તિનકો કહત ન આવે ઓર. ૧૩.

અન્વયાર્થ :- [મનુષ્યગતિમાં પણ આ જીવ] (નવ માસ) નવ મહિના સુધી (જનની) માતાના (ઉદરમાં) પેટમાં (વસ્યો) રહ્યો [ત્યારે તે ઠેકાણે] (અંગ) શરીર (સકુચતૈં) સંકોચીને રહેવાથી (ત્રાસ) દુઃખ (પાઈ) પામ્યો [અને] (નિકસત) નીકળતી વખતે (જે) જે (ઘોર) ભયંકર (દુખ) દુઃખ (પાયો) પામ્યો (તિનકો) તે દુઃખોને (કહત) કહેતાં (ઓર) અન્ત (ન આવે) આવી શકતો નથી.

ભાવાર્થ :- મનુષ્યગતિમાં પણ આ જીવ નવ મહિના સુધી તો માતાના પેટમાં

જ રહ્યો. ત્યાં પણ શરીર સંકોચીને રહેવાનું હોવાથી ઘણું દુઃખ પામ્યો, જેનું વર્ણન પણ થઈ શકતું નથી. કોઈ કોઈ વખતે માતાના પેટમાંથી નીકળતી વખતે, માતાનું અથવા પુત્રનું અથવા બન્નેનું મરણ પણ થઈ જાય છે. ૧૩.

‘મનુષ્યગતિમાં ગર્ભનિવાસ અને પ્રસવકાળના દુઃખો’.

જનની ઉદર વસ્યો નવ માસ, અંગ સક્રુચતૈં પાઈ ત્રાસ;

નિકસત જે દુખ પાયે ઘોર, તિનકો કહત ન આવે ઓર. ૧૩.

‘(મનુષ્યગતિમાં પણ આ જીવ) નવ મહિના સુધી માતાના (ઉદરમાં)...’ એક વારે રહ્યો. સમજાય છે કાંઈ ? એકવાર રહ્યો એટલે ? નવ મહિના સુધી એક વાર, બીજી વાર નવ (મહિના), એમ અનંત અનંત વાર નવ મહિના સુધી મનુષ્યના ગર્ભવાસમાં રહ્યો. શાસ્ત્ર તો એમ કહે છે કે, માતાના પેટમાં છોડ તરીકે રહે તો એક જ ભવમાં બાર વર્ષ સુધી ત્યાં રહે. દાખલો છે કોઈ ? તમે ડોક્ટરે નથી જોયો ? પુસ્તકમાં આવે છે પણ કાંઈ બોલતા નથી. બે-ત્રણ વર્ષ, છ મહિના વધારે વર્ષ, બે વર્ષ નથી આવતું ? આવે છે. ત્રણ વર્ષ તો અમે જોયું છે, ત્રણ વર્ષ તો અમે જોયું છે. ‘સીતાપુર’માં એક બાઈ હતી. ત્રણ વર્ષ સુધી એમ ને એમ બાળક પેટમાં. શાસ્ત્ર તો બાર વર્ષ કહે છે. આ તો અમારે તો ત્યાં દાખલો હતો. અહીં ‘સીતાપુર’ છે ને ? ‘વઢવાણ કેમ્પ’ પાસે. ઘણા વર્ષ પહેલા ગયેલા. એ બહેન વ્યાખ્યાનમાં આવેલા બિચારા. પછી એ કહે, આ કેવા પાપનો ઉદય હશે ? મહારાજ ! સવા ત્રણ વર્ષ થયા. સવા ત્રણ વર્ષ થયા ! માતાના પેટમાં એકનો એક (જીવ) સવા ત્રણ વર્ષ (રહ્યો). શાસ્ત્ર તો કહે છે કે, એકવાર એક ભવની સ્થિતિ પેટમાં બાર વર્ષની હોય. એક ભવની અને કાયસ્થિતિ ચોવીસ વર્ષની હોય. ઇનો ઇ જીવ મરીને પાછો ત્યાં જાય ને વળી છળ લે તો બાર વર્ષ રહે. છોડ એટલે પ્રસવ ન થાય એ, એમ ને એમ રહે છે. માતાના પેટમાં એમ ને એમ રહે છે છોડ કહેવાય. નવ મહિને જન્મ થાય છે તો બધાને સાધારણ છે. ઇ આવે છે, ‘ભગવતી સૂત્ર’માં આવે છે, આમાં શાસ્ત્રમાં આવે છે. આટલા વર્ષમાં સાંભળ્યું નથી ?

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- હા, ઘણાને થાય છે. સાંભળ્યું છે. આ તો ‘ભગવતી સૂત્ર’માં (આવે છે), છોડ એટલે એમ ને એમ જીવ ત્યાં રહે. બાર વર્ષ સુધી એક શરીર. મરે નહિ. બાર વર્ષે જન્મ થાય. અને કદાચિત્ બાર વર્ષે બહાર નીકળી જાય અને પાછો ઇનો ઇ જીવ ત્યાં જન્મે, વળી બાર વર્ષ બીજા. ચોવીસ વર્ષ સુધી માતાના પેટમાં એક કાયસ્થિતિપણે રહે.

મુમુક્ષુ :- વધે નહિ ??

ઉત્તર :- નહિ, એટલું જ વધે. વધે નહિ. એટલું ને એટલું રહે. પેટ ક્યાંથી ફાટે ? તમને ડૉક્ટરને પણ ખબર નથી ? આવે છે, આવે છે, શાસ્ત્રમાં આવે છે. અમે તો પહેલું ‘ભગવતી’ વાંચ્યું (સંવત) ૧૯૭૧, પહેલા ૧૯૭૧માં ‘ભગવતી’ વાંચ્યું. ‘૭૧, કેટલા વર્ષ થયા ? હૈં ? ૫૧. ત્યારથી અમને તો ખબર છે. હૈં ? આવે છે, આવે છે. અહીં તો શ્વેતાંબરના એકે એક જોયા છે. બધે ઠેકાણે છોડ (હોય છે). ઘણા દાખલા પણ છે. બાર વર્ષ સુધી એક માતાના પેટમાં રહે. વળી, આ ડૉક્ટર કહે છે, વધે નહિ ? મોટો છોકરો થઈ જાય ને ! ના, ના. એમાં સંકોચાયને (રહે). જુઓ ! અહીં કહેશે, જુઓ !

‘જનની ઉદર વસ્યો નવ માસ, અંગ સકુચતૈં પાઈ ત્રાસ;’ જુઓ ! આમાં ઇ લખ્યું છે. આ દાખલો આપ્યો છે ને ? જુઓ ! અહીંયાં. ‘અંગ સકુચતૈં’. સંકોચ કરીને આમ (પડ્યો છે). માના પેટમાં હોય છે ને ? આમ. આહા..હા...! (ઊંધું માથું) આમાં તો સરખું નથી કર્યું. ઊંધે માથે નવ મહિના, બાર-બાર વર્ષ (સુધી રહે). બાર-બાર વર્ષ ! અને એક સાથે (ઉપરા ઉપર ઊપજે તો) ચોવીસ વર્ષ (રહે). એક માતાના પેટમાં એનો એ જીવ ચોવીસ વર્ષ રહે. તેથી દેવો તો કેટલાક.. આગળ દેવમાં આવશે. દેવને કેટલાકને, મિથ્યાદષ્ટિ દેવ છે એ દેવનું આયુષ્ય જ્યારે મહિના લગભગ બાકી રહે ત્યારે એને ખ્યાલ આવે (કે), માલા કરમાય, વસ્ત્ર, આભૂષણ કરમાય. અરે...! હું ક્યાં જઈશ ? અર..ર...! આ માણસના પેટમાં નવ મહિના ! આહા..હા...! દેવ ! એમાં કેટલાક વૈમાનિક દેવ હોય, હોં ! અહીં મિથ્યાદષ્ટિની વાત છે ને ! સમ્યગ્દષ્ટિની અહીં વાત નથી. અહીં વૈમાનિકની પણ મિથ્યાદષ્ટિની વાત લ્યે છે. ભાઈ ! નવ અનુદિશ

અને અનુત્તરની વાત નહિ લ્યે. એનું કારણ છે કે, એ સમ્યગ્દષ્ટિ છે. અહીં તો મિથ્યાદષ્ટિની વાત છે. મિથ્યાદષ્ટિ સુધીની મર્યાદાની વાત લેવી છે ને અહીં. આગળ નહિ લ્યે, સમ્યગ્દષ્ટિની વાત નહિ લ્યે. ઉપર પછી સમ્યગ્દષ્ટિ છે, નવ અનુત્તર, નવ અનુદીશ ને પાંચ વૈમાનિક. સમજાય છે ? શું કહેવાય છે ? અનુત્તર વિમાન. અનુદિશ, અનુત્તર વિમાન. સમજાણું કાંઈ ?

એમાં રહે તો દેવની એવી પણ ભાવના કોઈ વાર થઈ જાય, મિથ્યાદષ્ટિ છે તો હાય.. હાય...! રોવે, બહુ રોવે. અર...ર...ર...! અહીંથી જશું. આ કરતાં તો એકેન્દ્રિયમાં ઉપજીએ તો સારું ! એવા વિચાર (કરે), એકેન્દ્રિયના વિચારમાં હેલોળે ચડે તો પાધરો એકેન્દ્રિયમાં (જાય). વૈમાનિકનો દેવ, બીજા દેવલોક સુધીનો મરીને એકેન્દ્રિયમાં જાય. એવા અનંતા અવતાર એવા ભાવે કર્યા છે. મિથ્યાદર્શનને લઈને, એક આત્માનું ભાન નહિ. સમજાણું કાંઈ ? મિથ્યાદષ્ટિ સહત વ્રતાદિ પણ અનંતવાર કર્યા. એના ફળમાં એ સ્વર્ગ આદિ મળ્યા અને ત્યાંથી પાછા મરીને એકેન્દ્રિયમાં અવતર્યો, એકેન્દ્રિયમાં. હાય.. હાય...! સવા નવ મહિના રહેવું. એમાં વળી કો'કને એમેય ખબર પડે કે બાર બાર વર્ષ સુધી અંદર છોડ રહેવું. આ કરતાં તો એકેન્દ્રિયમાં જવું સારું. એકેન્દ્રિયમાં ઉપજ્યો અનંત વાર. અહીં ક્યાં એને કાંઈ ખબર ન મળે. ખબર નથી એટલે વસ્તુની સત્તા ચાલી જાય ?

કહે છે, ‘સકુચતૈ...’ જુઓ ! અંદર સંકોચ કર્યો છે ને ? પેટમાં નવ મહિના સુધી ‘શરીર સંકોચીને રહેવાથી (ત્રાસ)...’ (પામ્યો). એક થોડું અહીં શરીર બે કલાક સંકોચીને પડ્યું રહે તો એ.. આમ અકડાઈ જાય છે, એ.. અકડાઈ જાય છે. ઓલો બાળક નવ મહિના સુધી પડ્યો છે. હજી બાળકનું શરીર કોમળ, કોમળ, કોમળ. કહો, શ્વાસેય ક્યાંથી લેતો હશે ? અંદર ને અંદર. આવા ભવ એણે અનંત વાર કર્યા,

ભાઈ ! એક આત્માની ઊંઘી શ્રદ્ધા(ને કારણે). ઇ છેલ્લે કહેશે, હોં ! ક્યારે આત્માને પામો ? આવી શ્રદ્ધા ને આવા ઊંઘા જ્ઞાનમાં મનુષ્ય થાય ત્યારે પછી એ.. ઇ નીચે કહેશે.

‘નિકસત જે દુઃખ પાયે ઘોર,...’ એમાંથી ‘નીકળતી વખતે જે ભયંકર દુઃખ પામ્યો...’ આહા..હા...! જુઓ ! એ જ લીધું છે, હોં ! માતાને સુવાડી છે અને છોકરાનો

જન્મ થાય. આહા..હા...! શાસ્ત્ર કહે છે કે, માતાએ જન્મ આપ્યો. (એની) નજર તો પછી જશે પણ અનિત્યતાએ એને ગોદમાં લઈ લીધો છે. અનિત્યતાએ એને ગોદમાં લઈ લીધો. હવે ક્યારે નાશ થઈ જશે (એની ખબર નથી). સમજાણું કાંઈ ? અનિત્ય.. અનિત્ય. એની નજર ન જાય ત્યાં મરી પણ જાય. આ છોકરો

જન્મે કેવોક છે (એમ) નજર જ્યાં જાય ત્યાં મરી પણ જાય. એવી સ્થિતિ, આ સ્થિતિ. એવા મનુષ્યના ગર્ભના દુઃખો, જન્મના દુઃખો. ત્રાસ.. ત્રાસ, અનંત વાર થયા. મનુષ્યપણું પામ્યો પણ ધર્મ પામવાની દરકાર કરી નહિ. સમ્યગ્દર્શન વીતરાગ પરમેશ્વરે કહ્યું (એ પામ્યો નહિ). જે જે મંડળમાં જન્મે એનાથી અધિકપણે જીવવું એવા (ભ્રમમાં) મરી ગયો. બીજા કરતા કાંઈક આપણે મોટા થઈએ, ઊંચા થઈએ, આ થઈએ, ઢીકણાં થઈએ એવામાં મરી ગયો એમાં. જે મંડળ, જે સમુદાય, જે સગપણ, જે સગાં, જે કુટુંબ, જે નાત, જે ફલાણું.. ફલાણું. એ બધામાં કાંઈક કાંઈક આપણું જીવન ઠીક હોય એના કરતાં વધુ (સારું હોવું જોઈએ). પણ આત્મા ‘જ્ઞાણસહાવાધિયં મુણદિ આદં’ આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવે રાગથી અધિક-ભિન્ન છે એવા અધિકપણાના ભાન એણે કર્યા નહિ. સમજાણું કાંઈ ? હું ?

મુમુક્ષુ :- પ્રગતિ થાયને?

ઉત્તર :- પ્રગતિ શેની ? ઊંધાઈની ? ભાન ન મળે એને પ્રગતિ શેની કરવાની ? બહારની પ્રગતિ કરવાની કરી છે. આ કરતા વધીએ ને આના કરતા આ વધીએ. અધિક (થઈએ), કાં પૈસામાં વધીએ, કાં આબરૂમાં વધીએ કાં ઢીકણામાં વધીએ. છોકરા ઠીક થાય પછી નિરાંતે ખાઈએ. પચાસ વર્ષના આપણને થાઈએ અને ચાર છોકરા થાય (પછી) એ.. નિરાંતે પાછળના ચાલીસ વર્ષ પચાસને બેસીને ખાઈએ. મૂઢ જીવ પણ આવો જ્યાં-ત્યાં આમ ગરી ગયો. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

અધિક. આ તો મગજમાં શું આવ્યું ? કે, જ્યાં જ્યાં એ અવતરે, માણસ થયો ત્યાં પણ બહાર આવીને બીજા કરતાં અધિકપણે કોઈ રીતે શરીરની મોટાઈએ, વાણીની મોટાઈએ, પંડિતાઈની મોટાઈ, મૂર્ખાઈના ઓલામાં.. એવી (રીતે) અનંત અનંત વાર (અભિમાન કર્યા). મકાનની મોટાઈએ, લૂગડાંની મોટાઈએ, પહેરવેશની મોટાઈએ, કંઈની મોટાઈએ, ગાવાની મોટાઈએ, નાચની મોટાઈ.. ઘણા પ્રકાર છે કે નહિ ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હો, હોય છે. એમાં ખોટી વાત શું છે ? એનાથી એ એનું અધિકપણું માને છે ને ! આહા..હા....!

એક ભગવાનઆત્મા ‘જાણસહાવાધિયં મુણદિ આદં’ અધિક એટલે જુદો. એની વાત છે, હોં ! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ અને શરીર એનાથી ભગવાનઆત્મા જુદો છે. એના અનંત અનંત ગુણથી ભરેલી થેલી આત્મા છે, ગુણની થેલી છે. એવો ભગવાનઆત્મા, જેમાં અનંતી ખાણ પડી છે. અરે...! એક રત્નની થેલી હાથ આવે તો કાઢવા ઉતાવળો થાય. હેં ? ભગવાનઆત્મા એક સમયમાં અનંત આનંદના રત્નની થેલી, ગુણી છે. ગુણી.. ગુણી ! ગુણી કહે છે ને ? શું કહે છે ? બોરા ! આ ચોખા ને ઇ ભરે છે ને ? આહા...!

કહે છે કે, એવા આત્માની એણે દરકાર કરી નહિ. ઇ છેલ્લો શબ્દ કહેશે, હોં ! છેલ્લો કહે છે ને ઇ ? (સોળમી ગાથા કહે છે ને) ? ‘સમ્યગ્દર્શન બિન દુઃખ પાય.’ ઇ. સમજ્યા ને ? ‘કૈસે રૂપ લખે અપનો’ આવશે, જુઓ ! ૧૪મી (ગાથામાં) આવશે. ‘કૈસે રૂપ લખે અપનો’ જુઓ ! એમ કહે છે. આમાં આ પંચાતમાં પડ્યો એમાં

આત્મા કોણ ? મારું સ્વરૂપ (શું) છે ? નવરો ક્યાં છે ઇ, માળો ! ભાઈ ! સાચું છે કે નહિ ?

‘ભયંકર દુઃખ પામ્યો તે દુઃખોને કહેતાં અંત આવી શકતો નથી.’ ઓલામાં દુઃખને કીધા હતા. કોડો જીભથી પણ તિર્યચના દુઃખનો કહેવાનો પાર આવે નહિ. અહીં તો કહે છે કે, માણસના આ દુઃખનો પણ પાર આવે નહિ. કેમકે આત્માના આનંદ સ્વરૂપથી ગિંધી દષ્ટિના રાગ-દ્વેષના ભાવમાં ફસાઈ ગયો, ભીંસાઈ ગયો. એના દુઃખની વાત શું કહેવી ?

ભાવાર્થ :- ‘મનુષ્યગતિમાં પણ આ જીવ નવ મહિના સુધી તો માતાના પેટમાં જ રહ્યો. ત્યાં પણ શરીર સંકોચીને રહેવાું હોવાથી ઘણું દુઃખ પામ્યો,...’ ઇ તો સંકોચથી વાત કરી છે, હોં ! નિમિત્તથી વાત કરી છે. મૂળ તો ત્યાં કષાય અને મિથ્યાત્વનું જોર છે ને એનું એને દુઃખ છે, પણ એના ભિન્ન ભિન્નના નિમિત્તો ભિન્ન ભિન્ન છે (તો) ભિન્ન ભિન્ન નિમિત્તથી એનું કથન કર્યું છે. નહિતર દુઃખની વ્યાખ્યા તો એક જ છે કે, આત્મા સ્વરૂપને ભૂલીને મિથ્યાદષ્ટિથી રાગ ને શરીરને એકપણે માને બસ, એ જ મહાદુઃખ છે. સમજાય છે કાંઈ ? અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાનઆત્મા એની એકતામાં અતીન્દ્રિય આનંદ છે. એને રાગ-દ્વેષ ને વિકારની એકતામાં અનનું દુઃખ છે. શાસ્ત્રકાર નિમિત્તથી કથનો (કરે છે) અને અજ્ઞાની નિમિત્તથી દુઃખને ભાળે છે. આ વીંછી આવે એને ભાળે છે કે, આ દુઃખ આવ્યું. પણ એ વખતે કષાય થાય છે એનું દુઃખ છે એને એ જાણતો નથી એટલે આચાર્યોએ સંયોગ ને નિમિત્તથી કથન (કરીને) જગતને – સંયોગથી માનનારને એ રીતે સમજાવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘કોઈ કોઈ વખતે માતાના પેટમાંથી નીકળતી વખતે, માતાનું અથવા પુત્રનું...’ જુઓ ! મરણ થાય. કાપીને કાઢે. કાઢે છે કે નહિ ? કર્યું છે તમે ? પ્રસવ ન થાય એટલે કાપી નાખે, કટકા કરીને કાઢે. પછી બાઈ મરી જાય ને કાં એ મરી જાય. અંદર જો રહી જાય ને અંદર મરી જાય તો બાઈ મરી જાય. ઝટ કાઢો. છરી નાખીને છોકરાના ઝીણા કટકા કરે. આહા..હા....! કહો ! એક બાઈને તો જેટલા પ્રસવ થાય એ કટકા કરીને કાઢવા પડતા. એક ગામમાં બાઈ છે. જેટલા બાળક આવે એટલા કટકા કરીને કાઢે. ડૉક્ટર કહે, હવે બંધ રાખો. આ જેટલા છોકરા થયા (બધાને)

કટકા કરીને જ કાઢવા પડે. એવો જ કોઈ પાપનો ઉદય લઈને આવેલ. છોકરા એવું લઈને આવેલા (કે) કટકા કરીને જ કાઢવા પડે. આ દશા ! અનંત વાર એવા કટકા થઈને (બહાર) આવ્યો, વળી ત્યાંથી ફટ (મરીને) બીજે જાય પાછો. એવા અવતાર ભગવાનઆત્માના સ્વરૂપની કિંમત કરી નહિ, પોતાના આનંદ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યની મહત્તાની કિંમત આવી નહિ અને મિથ્યાત્વભાવમાં પર વસ્તુની કિંમત ને બડાઈ ને મોટપ આવી, આ એના ફળમાં (આ રીતે) રખડ્યો, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? ચૌદ (ગાથા).

મનુષ્યગતિમાં બાલ્ય, યુવા, વૃદ્ધાવસ્થાનાં દુઃખો
બાલપનેર્મે જ્ઞાન ન લલ્હો, તરુણ સમય તરુણીરત રલ્હો;
અર્ધમૃતકસમ બૂઢાપનો, કેસે રૂપ લખૈ આપનો. ૧૪.

અન્વયાર્થ :- [મનુષ્યગતિમાં જીવ] (બાલપનેર્મે) બાળપણમાં (જ્ઞાન) જ્ઞાન (ન લલ્હો) પામ્યો નહિ [અને] (તરુણ સમય) જુવાનીમાં (તરુણીરત) જુવાન સ્ત્રીમાં લીન (રલ્હો) રલ્હો [અને] (બૂઢાપનો) ઘડપણ (અર્ધમૃતકસમ) અધમૂર્ત જેવું [રલ્હું; આવી હાલતમાં] (સૈ) કેવી રીતે [જીવ] (આપનો) પોતાનું (રૂપ) સ્વરૂપ (લખૈ) વિચારે-દેખે.

ભાવાર્થ :- મનુષ્યગતિમાં પણ આ જીવ બાલ્યાવસ્થામાં વિશેષ જ્ઞાન પણ ન પામ્યો, જુવાનીમાં જ્ઞાન તો પામ્યો પણ સ્ત્રીના મોહ (વિષયભોગ)માં ભૂલી ગયો અને ઘડપણમાં ઇન્દ્રિયોની શક્તિ ઘટી ગઈ અથવા મરણપર્યંત પહોંચે તેવો રોગ લાગુ પડ્યો કે જેથી અધમૂર્ત જેવો પડ્યો રલ્હો. આવી હાલતમાં આ પ્રાણી ત્રણે અવસ્થામાં આત્મસ્વરૂપનું દર્શન (પિછાણ) ન કરી શક્યો. ૧૪.

‘મનુષ્યગતિમાં બાલ્ય,...’ અવસ્થા. ‘યુવા, વૃદ્ધાવસ્થાનાં દુઃખો.’

બાલપનેર્મે જ્ઞાન ન લલ્હો, તરુણ સમય તરુણીરત રલ્હો;
અર્ધમૃતકસમ બૂઢાપનો, કેસે રૂપ લખૈ આપનો. ૧૪.

આહા..હા...! જુઓ ! અહીં માણસમાં ઇ લીધું, ભાઈ ! ઓલામાં હજી દુઃખ જ વર્ણવ્યું હતું. અહીં કહે છે...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, એટલે લીધું. ત્યાંય તે મનુષ્ય છે ને ? ‘(મનુષ્યગતિમાં જીવ) બાળપણમાં...’ ‘બાળપણ ખેલમેં ખોયા, જુવાનીમાં સ્ત્રીમાં મોહ્યો, બુઢાપન દેખકર રોયો.’ અમારે ત્યાં ‘પાલેજ’માં નાની ઉંમરમાં (જોયું હતું). મુસલમાનનો રોજાનો દિ’ (આવે) છે ને ? આ શું કહે ? ઇ રાત્રે ફકીર આવે, નીકળે ઇ આમ બોલતા. ‘બાળપણ ખેલમેં ખોયા, જુવાની સ્ત્રીમેં મોહ્યા, બુઢાપા દેખકર રોયા.’ બુઢાપો (આવ્યો), હાય...! હાય...! હવે?

‘બાળપણમાં જ્ઞાન પામ્યો નહિ...’ વિશેષ જ્ઞાન ન પામ્યો. શબ્દ જ્ઞાન એટલે એના ઉઘાડ હોય પણ જ્ઞાન સાચું પામ્યો નહિ. એટલે આ વિદ્યા પણ બરાબર ભણ્યો નહિ. એમાં ને એમાં રમતમાં કાળ ગાળ્યા. બાળપણમાં રમતમાં કાળ ગાળ્યા, લ્યો ! જુઓને, આ દડા રમવા ને આ રમવા ને તે રમવા ને ધૂળ રમવી. કેટલો કાળ જાય? એક એક સમય આવો ચિંતામણિ રતન જેવો મળ્યો છે, મનુષ્યના દેહનો એક સમય ચિંતામણિ રતન આપે તો મળે નહિ, એવો મળ્યો. ખેલકૂદ, નાચ, હા.. હો...! ઓલા દડા શું કહેવાય ઇ ? ફૂટબોલ ! આ ઊંચો કેટલો ઉછળ્યો ? કેટલો ઉલળ્યો ? શું છે પણ આ ? તું અંદરમાં ઉલ્લળી ગયો. વખત તારો આવો ચાલ્યો જાય છે. આહા..હા...! અનંતકાળે માંડ આંખ્યું વીંચાણી અને બહાર આવ્યો અને એમાં આ મનુષ્યપણું શું થયું એની તને ખબર ન મળે.

કહે છે, અને ‘જુવાનીમાં જુવાન સ્ત્રીમાં લીન...’ ‘તરુણીરત’ એમ કહ્યું છે ને ? તરુણી એટલે સ્ત્રી, જુવાન સ્ત્રી. પોતે જુવાને અને જુવાન સ્ત્રી. થઈ રહ્યું, બેય સામેસામું જોયા કરે અને આખો દિ’ એક જ વાત. સમજાય છે ? એક (જણો) માંડ માંડ પરણેલો તો ઇ ઘરે જ બેસી રહે. એની સામું જ જોયા કરે. ઓલી કળશા કરે સવારમાં, શું કહેવાય આ ? સવારમાં કળશા કરે છે ને ? રાતના વાસી હોય એને સાફ કરે. આ લાકડાના શું કહેવાય ઓલા ? કૂચા નાખીને. એટલું કૂચો ઝટ કહેતાય તમને આવડતું નથી ? અહીં અમે તો ભૂલી ગયા હોઈએ, કેમ ? ઓલા કૂચા નાખીને આમ આમ

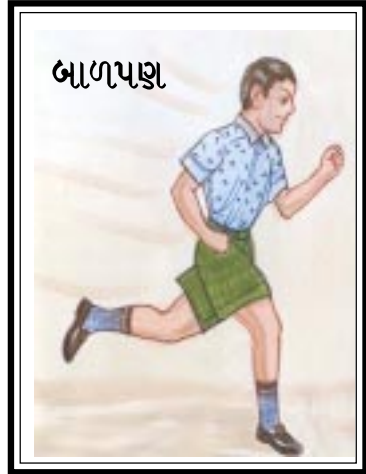
ઘસવા બેસે ને ? ઓલો ઘણી સામું જોયા કરે. આમ જાય તો સામું જોયા કરે. આખો દિ' સામું જોવે. જાણે માંડ માંડ રતન મળ્યું છે. કોણ જાણે શું હશે ? ચાલ્યું જશે કે શું થશે ? આહા...હા...! આવા પાપી ! મનુષ્યપણું મળ્યું, કહે છે, તરુણીમાં રત (રહ્યો).

એક જણાએ ઘરઘરણું કર્યું. સમજાય છે ? મોટી ઉંમરે ઘરઘરણું કર્યું. વહુ મરી ગઈ એટલે વિષયને માટે એટલા વલખાં (મારે). ઓલી બાઈ કહે પણ હું ચાલી નહિ જાઉં, આપણે પરણ્યા છીએ. સમજાય છે ? એક એક રાતમાં ભોગમાં બાર બાર વાર ! બાર બાર વાર (ભોગ લે). એકદમ ક્ષય થયો. અમારે તો ઘણા દાખલા આવ્યા હોય ને ? ઘણા નજરે પડ્યા હોય કે નહિ ? આહા...હા...! ઝાઝા દાખલા ઉત્કૃષ્ટ દેવાના હોય ને ! ઓલા સાધારણ તો... સમજાય છે ? આહા...હા...! મરી ગયો. કહે છે, તરુણીરત. તરુણીરત કીધું ને ? સ્ત્રીમાં રત થઈ ગયો, જાણે કે આહા...હા...! આવું મળશે કે નહિ ? તલ્લીન.. તલ્લીન.. તલ્લીન. એક એક અવયવ (જોયા કરે). શું છે ? આ તો હાડકા, માંસના ચૂંથણા છે અને એમાં સુખ છે ? તારી રાગની એકાગ્રતા છે એને તું માને છો. ત્યાં ક્યાં ધૂળમાં (સુખ) હતું ?

‘જુવાનીમાં...’ ‘(તરુણ સમય)’ સમય છે ને ? એટલે જુવાનીના કાળમાં એમ લેવું, લ્યોને. તરુણ સમય – જુવાનીના કાળમાં – જુવાનીના સમયે. ‘જુવાન સ્ત્રીમાં લીન રહ્યો...’ ‘(બુઢાપનો) ઘડપણ...’ જ્યાં આવ્યું ‘અધમૂર્તિ જેવું (રહ્યું)...’ લ્યો ! આહા...! સમજાણું ? એટલા વિષય સેવે કે વીર્યને ઠેકાણે લોહી નીકળે. એટલા વિષય સેવે. એટલા ગૃહ થઈ જાય. આત્મા શું છે ? ક્યાં છે ? કોણ છે ? એ સમજવાની દરકાર ન મળે. સમજાય છે આ ? આવા જીવો સાંભળ્યા, બધા જોયેલા છે. બધા નામઠામની ખબર છે. આ..હા...! છેવટે લોહી પડે. શરીરમાં વીર્ય રહે નહિ (એટલે) લોહી પડે, તોપણ મૂકે નહિ. ક્ષય થઈને મરી જાય.

કહે છે કે, જુવાનીમાં આવી સ્થિતિ પામ્યો. બુઢાપો

બાળપણ

અર્ધ મૂઆ જેવું. જુઓ ! આમાં દાખલા આપ્યા છે ને ? જુઓ ! આમાં આપ્યો છે, હોં ! જુઓ ! આ બાળપણું. એક પગ ઊંચો રાખ્યો છે. ખેલે છે, ખેલે છે. છે ? ભાઈ ! છે કે નહિ એમાં ? શું કર્યું છે ? એક છોકરો ઊભો (રાખ્યો છે એણે) આમ પગ ઊંચો રાખ્યો છે. રમે છે. સમજ્યા ને ? લ્યો. (બીજા ચિત્રમાં) તરુણી-સ્ત્રીએ હાથ ઝાલ્યો છે, એણે હાથ ઝાલ્યો છે. જુઓ ! આમ રમે છે. (બીજામાં) સ્ત્રીએ હાથ ઝાલ્યો અને (ત્રીજામાં) વૃદ્ધાવસ્થામાં લાકડી ઝાલીને આમ.. આમ (ચાલે છે). શરીર, આ દશા ! પછી મશ્કરી કરે, છોકરાઓ મશ્કરી કરે. બાપા ! શું ગોતો છો ? એ.. જુવાની ગોતીએ છીએ, બાપા ! ડોસી હતા ને બિચારા ? ડોસી હોય છે ને ? બિચારા આમ (વાંકા) ગયા હોય. આ..મ ચાલતા ચાલતા (જતા હોય). એમાં વીસ વર્ષનો

જુવાન છોકરો (મળે). મોટું શરીર લક જેવું, ગોરા જેવું (હોય). (એને પૂછે કે), મા ! શું ગોતો છો ? (એટલે કહે), બાપુ ! જુવાની ગોતીએ છીએ, ભાઈ ! તારી જેવી અમારે જુવાની હતી, હોં ! પણ આ ચાલી ગઈ જુવાની, હોં ! બાપા ! તું ઓલું નહિ કરીશ, હોં ! હવે જુવાન છે ઇ મશ્કરી કરે.

ભાઈ ! હોં ? આહા..હા...! ફાટેલી જુવાની હોય, મશ્કરી કરે. ઓલી વૃદ્ધ બિચારી આ..મ લાળ પડતી હોય, લાકડી આમ આમ માંડ રાખે નહિતર તો આમ ઢળી

જાય. આમ લાકડી કરીને માંડ માંડ ચાલતા હોય. બાપુ ! એવા અવતાર અનંત વાર (કર્યા), અનંત વાર કર્યા છે. પાછું આ કો'કની વાત નથી ચાલતી. આહા..હા...! માળું શરીર જરીક ઓલું મળે ત્યાં એમ થઈ જાય કે, આપણે કાયમ રહેનાર રહીએ છીએ.

કહે છે, ‘(આવી હાલતમાં) (કૈસે) (જીવ) પોતાનું સ્વરૂપ (લખે)...’ જુઓ ! ઓ..હો..હો...! ‘કૈસે રૂપ લખે આપનો.’ ભાઈ ! અહીંથી ઉપાડ્યું છે, જુઓ ! આમાં સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યામાં અહીંથી ઉપાડ્યું છે, એમ મારું કહેવું છે. એમ નથી કે ઓલો શુભભાવ કેમ કરે ને ફલાણું કેમ કરે ? અહીંથી ઉપાડ્યું (છે), દેખો અહીંયાં. ગ્રંથકાર ‘દૌલતરામજી’ એમ કહે છે કે, મનુષ્યપણામાં બાળપણમાં ખેલમાં ખોયો, (જુવાનીમાં) તરુણીમાં મોહ્યો અને વૃદ્ધાવસ્થામાં (અધમૂઓ થઈને રહ્યો) આમાં પોતાનું રૂપ કે દિ’ લખે ? પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું એનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! પોતે અહીંથી લખે છે, ભાઈ ! ‘કૈસે રૂપ...’ આવ્યું કે નહિ ? ‘કૈસે રૂપ લખે આપનો.’ એમ કીધું. સ્વરૂપ કોણ છે ? રાગ કોણ છે ? શુભરાગ કોણ છે ? એમ જાણે શુભરાગ કયો નથી ? સમજાણું કાંઈ ? અનંત ભવમાં શુભરાગ કયો નથી ? ઇ તો અહીંથી લેશે. મનુષ્ય મરીને સ્વર્ગે જાશે, ત્યાંથી લેશે. મનુષ્યમાંથી દેવ લશે. શુભભાવ તો અનંતવાર કયો છે. પણ કહે છે કે, આવું મનુષ્યપણું પામીને આત્મા સ્વરૂપે ભગવાન, એ અખંડાનંદ શુદ્ધ ચિદાનંદ વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે એના સ્વરૂપને કેવી રીતે લખે ? લખે એટલે ‘જાણે’. આવી સ્થિતિમાં બાળપણું આમ ગયું, તરુણીમાં આમ ગયો, વૃદ્ધાવસ્થામાં આમ ગયો. પૈસા મળ્યા ત્યાં પૈસામાં ગયો, ન હોય ત્યાં નિર્ધનમાં રોયો. આમ ને આમ એણે અનંતવાર હોળી સળગાવી છે. સમજાણું કાંઈ ?

જુવાન અવસ્થા હોય ને એમાં પાંચ, પચીસ લાખ મળ્યા હોય (તો) હું પહોળો ને શેરી સાંકડી ! ઓ..હો..હો...! જોડેવાળાને દબાવે. ‘ખાલી કરો, આઠ છોકરા છે, અમારે મકાન જોશે.’ (ત્યારે કહે), ‘ભાઈસાહેબ ! પણ અમારી મકાનની કિંમત પ્રમાણે કાંઈ આપશો ? (એટલે પેલો કહે), ખાલી કરવું છે કે નહિ ? સફારશ તારી નહિ પોગે, કોર્ટમાં અમારી સફારશ પોગશે.’ ઠીક, બાપુ ! ભાઈ ! આહા..હા...! શું કરવું

છે પણ તારે આ ? આવા ઝગડા જ ઊભા કરવા છે કે આત્મા શું એનો કાંઈક જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો છે ? આવી સ્થિતિમાં કહે છે, કેસે-કેવી રીતે ઇ ‘(આપનો) પોતાનું સ્વરૂપ (લખે)...’ આહા...હા...! ભારે વ્યાખ્યા નાખી અહીં. ચૌદમી (ગાથામાં) નાખી, લ્યો, ભાઈ ! હેં ?

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ના, ના. આવી રીતે પડ્યો એમાં ક્યાંથી કરે ? એમ (કહે) છે. સલવાય ગયો. બાળપણમાં, યુવાનીમાં, લક્ષ્મીમાં, મોહમાં, કુટુંબમાં, કબીલમાં, દેશમાં, ધંધામાં, ઓલામાં, મોટા કરવામાં. વખત મળ્યો ઇ વખત ગાળ્યો ત્યાં. હવે આમાં આત્માનું રૂપ-સ્વરૂપ કે દિ’ ઓળખવા માગે ? એમ કહે છે. આત્મા કોણ છે ? એની શું ચીજ છે ? એમાં શું વસ્તુ છે ? ને આ વિકારાદિ શું મારાથી પ્રત્યક્ષ છે ? એ જાણવાની દરકાર (કરી નહિ). ‘કેસે રૂપ લખે આપનો.’ પોતાની જાતને જાણવા ઇ કેમ મથે એમાં ? અહીં બહારમાં મથ્યો છે એમાં. કહો, બરાબર છે કે નહિ ? આહા...હા...! નિર્ધનપણું હોય ત્યારે એમ માને કે, ભાઈ ! અમારી પાસે સાધન (નથી એટલે) રળવા (માટે) કાળ જોઈએ. પૈસા મળ્યા ત્યારે કહે, બાપા ! પૈસાવાળાને કેમ નિવૃત્તિ મળે ઇ તમને ન ખબર પડે. આવા ને આવા અભિમાનીઓ. એક જણો કહેતો હતો, કીધું ને ઇ ? તે દિ’ તો સાંઈઠ લાખ હતા. (ઇ કહે), મહારાજ ! ઇ તો અમારા જેવો વખત હોય તો ખબર પડે. અરે...! મરી ગયા પણ તમે આમાં. શું થઈ ગયું હવે તારી પાસે સાંઈઠ લાખ ને બે કરોડ ને પાંચ કરોડ ધૂળમાં ? મરવા વખતે નિવૃત્તિ મળશે ને ટાંગા પડ્યા (રહેશે), એ...! એમ કરીને. આમાં ને આમાં (વખત જાય). કાં મિલ ને કાં જીન ને કાં પ્રેસ ને કાં સંચા. બહારમાં એમાં ગુંચાઈ ગયો, ગુંચાઈ.

કહે છે, અરે...! આવું મનુષ્યપણું પામ્યો ત્યાં આણે લખ્યું, જુઓ ! મનુષ્યપણામાં, હોં ! આહા...હા...! બીજા કરતા અમારી પેઢી સારી ચાલે છે. બીજા કરતા અમે ઊંચા છીએ. અમે પૈસા, મૂડી વધારી છે. અમારા છોકરા કલ્યાણગરા એવા બીજાને નથી. અમારી જેવું સાધન (કોઈને નથી), બહુ સરખાઈ, હમણા અમારે બહુ સરખાઈ છે. શેની ? ધૂળની. ભાઈ ! (એમને) તો કાંઈ ન મળે, હૂતો ને હૂતી, બે (જણા છે). પણ ઓલા ઝાઝા હોય એને માને, બધા એમ કહે છે. આહા...હા...! કેસે રૂપ લખે

આપનો.’ વાહ..! મનુષ્યપણું પામીને અહીં સલવાઈ ગયો. ભાઈ ! ઇ વળી મગજમાં આવ્યા. આહા..હા....!

(ભાવાર્થ) :- ‘મનુષ્યગતિમાં પણ આ જીવ બાલ્યાવસ્થામાં વિશેષ જ્ઞાન પણ ન પામ્યો,...’ એમ. વિદ્યા-બિદ્યા શીખ્યો નહિ, વિશેષ જ્ઞાન નહિ. મૂઢ જેવા મૂરખ રહ્યા. કીધું નહોતું એક છોકરાને ? ત્રીસ વર્ષની ઉંમર, દશ વર્ષ ભણાવ્યો તો સો એકડા શીખ્યો હતો. સો એકડા. નિશાળે દશ વર્ષ ભણાવ્યો તો સો એકડા શીખ્યો. એલા પણ આ દસાશ્રીમાળી વાણિયો ને તું આ ? (સંવત) ૧૯૭૦ના પોષ મહિનાની વાત છે. કેટલા વર્ષ થયા ? બાવન થયા. ‘અમરેલી’ના અપાસરામાં ઉતર્યા હતા. દઈડાનો છોકરો હતો. દઈડા.. દઈડા છે. પાસેનું ગામ છે. ઇ છોકરો મજૂરી કરતો હતો. કો’ક છોકરો હતો, નાનો હતો. તે દિ’ની બાવન વર્ષ પહેલાની વાત છે. એલા પણ આ શું કરે છે તું ? આ ત્રણ આનાના તબકડા તાણે છે. ત્રણ આના, અઢી આના હશે, તે દિ’ તો કોણ જાણે (કેટલા હશે) ? આમ માથે (ઉપાડે). ... ચોરણી પહેરેલી. એલા તું દસાશ્રીમાળી વાણિયો છો ? તો કહે, હા. તો આ શું ? મારા બાપે દસ વર્ષ નિશાળ(માં) ભણાવ્યો, સો એકડા આવડે છે, કહે. આહા..હા....! એવો મૂઢ પણ અનંતવાર થયો. ઇ કંઈ એને માટે એકની વાત નથી. એવા અનંતા અનંતા માણસના અવતાર કર્યા. ટાણાં આવ્યા ત્યારે ભૂલી ગયો. એને બુદ્ધિ નથી, અમારે તો બુદ્ધિ છે, અમે તો બુદ્ધિવાળા છીએ. શેની બુદ્ધિ છે ? રખડવાની ? આ રળવાની ને આ ફલાણી વ્યવસ્થા કરવાની, અમારા હાથમાં વ્યવસ્થા આવે, અમારા હાથમાં દોર આવે તો દુકાન સરખી ચાલે, આના હાથમાં આવે તો આ તો બધું ડૂબાડી દેશે.

મુમુક્ષુ :- બને છે?

ઉત્તર :- બને, ધૂળમાંય બનતું (નથી), એ તો પુણ્યને લઈને બને છે. ભાઈ ! શું હશે ? અમારા હાથમાં દુકાનનો દોર લઈએ તો રીતસર ચાલે. એમાં અમારી પેદાશ ઓછી થાય નહિ, વધ્યે જ જાય. ધૂળમાં વધતી હશે તારે લઈને. એ તો પૂર્વના પુણ્ય હોય તો વધી, તેં શું કર્યું એમાં ? માળા આવા ને આવા અભિમાનમાં મરી ગયા. આત્મા શું છે, ઓળખવાનો અવસર લેતો નથી.

‘જુવાનીમાં જ્ઞાન તો પામ્યો પણ સ્ત્રીના મોહ (વિષયભોગમાં) ભૂલી ગયો...’
લ્યો, એમ કીધું. જાણપણું કર્યું, વાંચ્યું, વિદ્યા (પ્રાપ્ત કરી), ભોગમાં ભૂલી ગયો (કે),
આ વખતમાં મારે આ આત્માની ઓળખાણ, ધ્યાન, જ્ઞાન કરવાનું છે. ‘ઘડપણમાં
ઇન્દ્રિયોની શક્તિ ઘટી ગઈ...’ શિથિલ થઈ ગઈ. ભઈ ! નથી સંભળાતું, કાન બહેરા
થઈ ગયા. આંખે સૂઝતું નથી, મોતિયા આવ્યા. છે કે નહિ પણ ? મોતિયા આવ્યા,
કાંઈ સૂઝતું નથી, ઘણું વાંચવાનું મન થઈ જાય છે, પણ ખરે ટાણે વાંચ્યું નહિ, હોં !
અને અત્યારે વાંચવાનું મન થાય ત્યારે આંખ્યું ન મળે. ઓ..ય..! માળા ! ભાઈ !
તમારે તો આંખ્યું છે ને સૂતા સૂતા વાંચવું હોય તો વાંચી શકાય એવું છે. નવરા
કે દિ’ છે પણ ?

મુમુક્ષુ :- એને શું કામ છે ?

ઉત્તર :- આ ચિંતા કરવાનું. કેમ ? ભાઈ ! આપણે એની ખરી વાત કરીએ
છીએ કે નહિ ? ચિંતા કરવાનું. છોકરો શું કરતો હશે ? ને ઓલો .. શું નામ છે
બીજાનું ? ઇ શું કરતો હશે ? (આ ભાઈના) છોકરા ક્યાં વધી ગયા ને કેટલા કર્યા ?
એ ચિંતા.. ચિંતા.. ચિંતા... હોળી ચિંતામાં (સળગે છે).

કહે છે, એ ભૂલી ગયો. ‘વિષય’ શબ્દે તો પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયો છે, હોં !
સ્ત્રીનો ભોગ (છે) પણ પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયમાં (ભૂલી ગયો). આબરુ મેળવવી,
કીર્તિ મેળવવી, રૂપ જોવા.. આમ ને આમ ગયો. ‘ઘડપણમાં ઇન્દ્રિયોની શક્તિ ઘટી
ગઈ અથવા મરણપર્યંત પહોંચે તેવો રોગ લાગુ પડ્યો...’ ત્યાં રોગ લાગુ પડ્યો.
એવો કોઈ ટી.બી. લાગુ પડી ગયો, હાય... હાય...! સાંઈઠ વર્ષ પછી... સાંઈઠ વર્ષ,
સીત્તેર વર્ષે અત્યારે ટી.બી. થાય છે. લ્યો ! હેં ? આ ભાઈને ટી.બી. હતો નહિ ?
(એ ભાઈને) ટી.બી. હતો, પોણોસો વર્ષે ટી.બી. (થયો). એ તો હવે ડૉક્ટર ના પાડે
છે, હવે કાંઈ લેશો નહિ, હોં ! શું ખાવું ? માખણ-બાખણ (ખાઓ). ભાઈસાહેબ
અમે ગરીબ માણસ ક્યાંથી (લાવીએ) ? પૈસાવાળા તો વળી ખાય. ખાય તો એમાં
ત્યાં ને ત્યાં એની લોલુપતા હોય, ક્યારે સાજા થઈએ ? ક્યારે સાજા થઈએ ? સાજા
થઈને પાછો કાંઈ ધર્મ કરવો છે એમ નથી. સાજા થઈને પાછું દુકાને જઈને સરખાઈનું
બેસવું છે. હેં ?

ઇ કહે છે, જુઓને ! અર્ધમૂઓ થયો, અર્ધમૂઓ. હેં ? અર્ધમડદાં જેવો, એમ કહે છે. એ હાલતમાં ‘રોગ લાગુ પડ્યો કે જેથી અર્ધમૂઆ જેવો પડ્યો રહ્યો.’ ખાટલામાં પડ્યો રહ્યો. લૂગડું ઢાંકીને પડ્યો હોય. એક વૃદ્ધ માણસ હતો. બે-બે વર્ષ, ત્રણ-ત્રણ વર્ષ (ખાટલામાં). બીજો રોગ નહિ, હોં ! પણ અવસ્થાને લઈને પછી ચાલી શકે નહિ, લૂગડું ઢાંકીને પછી પડ્યા હોય. ખાવાનું ટાણું હોય ત્યારે આપે, પણ લૂગડું ઢાંકીને પડ્યા રહે. અને પછી કોઈ વખતે ખીજાય, સરખાઈનું ન મળ્યું હોય તો એવા ખીજાય, એવા ખીજાય.. આ..હા...! પછી અંદર છોકરાઓ પણ મારે. અમે જોયા છે, હોં ! લૂગડું ઢાંકીને રાખીને મારે. બોલશો નહિ. ઓલો ડોસો ગાળ્યું દે, માળો ! એવી આકરી ગાળ્યું દે. એના છોકરાના છોકરા ઘરે (હોય) અને ગાળ્યું દે. છોકરા બાપને ... શું કરે પણ ? ભાઈ ! આહા..હા...! અરે...! આમ ને આમ એના વખત ગયા. પછી એને આર્તધ્યાન (થાય). અર..ર...! અમે તમને પાળ્યા, પોષ્યા, મોટા કર્યા, અમે આમ કર્યા, તેમ કર્યા અને હવે તમે આમ (કરો છો) ? પણ તું આટલી ગાળ્યું (આપે છે). મા-સમાણી ગાળ્યું (આપે). એવો ગાળ્યું (આપે), હોં ! સાંભળી જાય નહિ. અને બજારમાં દુકાન એટલે લોકો બહાર નીકળે તો સાંભળે એટલી શરમ લાગે, છોકરાના છોકરા ઘરે, એને અંદરથી મારે. કહો, ‘અર્ધમૂઆ જેવો પડ્યો રહ્યો.’

‘આવી હાલતમાં પ્રાણી ત્રણે અવસ્થામાં...’ જુઓ ! હવે કહે છે. બાળપણમાં આત્માનું જ્ઞાન શી રીતે કરે ? યુવાનીમાં (સ્ત્રીમાં મોલ્યો), વૃદ્ધાવસ્થામાં (અર્ધમૂઓ થયો). (એમાં) ‘આત્મસ્વરૂપનું દર્શન (પિછાણ) ન કરી શક્યો.’ લ્યો ! આત્માનું શું સ્વરૂપ છે ? ભગવાનઆત્મા ! એની કિંમત એણે ટાંકી નહિ. બીજાની કિંમતમાં મરી ગયો પણ આની કિંમત કરી નહિ.

દેવગતિમાં ભવનત્રિકનું દુઃખ

કભી અકામનિર્જરા કે, ભવનત્રિકર્મે સુર-તન ધરૈ;

વિષય-ચાહ-દાવાનલ દહ્યો, મરત-વિલાપ કરત દુખ સહ્યો. ૧૫.

અન્વયાર્થ :- [આ જીવે] (કભી) કોઈ વખત (અકામનિર્જરા) અકામનિર્જરા (કરે) કરી [તો મર્યા પછી] (ભવનત્રિક) ભવનવાસી, વ્યન્તર અને જ્યોતિષીમાં (સુર-તન) દેવપર્યાય (ધરૈ) ધારણ કર્યા, [પરંતુ ત્યાં પણ] (વિષયચાહ) પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોની ઇચ્છારૂપ (દાવાનલ) ભયંકર અગ્નિમાં (દહ્યો) બળી રહ્યો [અને] (મરત) મરતી વખતે (વિલાપ કરત) રડી રડી (દુખ) દુઃખો (સહ્યો) સહન કર્યા.

ભાવાર્થ :- જ્યારે કોઈ વખત આ પ્રાણીએ અકામનિર્જરા કરી ત્યારે મરીને તે નિર્જરાના પ્રભાવથી (ભવનત્રિક) ભવનવાસી, વ્યન્તર અને જ્યોતિષી દેવોમાંથી કોઈ એકનું શરીર ધારણ કર્યું. ત્યાં પણ અન્ય દેવોના વૈભવો દેખી પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોની ઇચ્છારૂપ અગ્નિમાં બળી રહ્યો, તથા મંદારમાલા કરમાઈ જતી દેખીને અને શરીર તથા આભૂષણોની કાન્તિ ક્ષીણ થતી દેખીને પોતાનું મરણ નજીક છે એમ અવધિજ્ઞાન દ્વારા જાણતાં ‘હાય ! હવે આ ભોગ મને ભોગવવાને નહિ મળે !’ એવા વિચારથી રો-રો કરીને ઘણાં દુઃખો સહન કર્યા. ૧૫.

અકામ નિર્જરા એમ સાબિત કરે છે કે કર્મના ઉદય પ્રમાણે જ જીવ વિકાર કરતો નથી પણ ગમે તેવા કર્મોદય હોવા છતાં જીવ સ્વયં પુરુષાર્થ કરી શકે છે.

‘દેવગતિમાં ભવનત્રિકનું દુઃખ’ લ્યો ! માણસના દુઃખનું એટલું સાધારણ વર્ણન કર્યું. બાકી તો ઘણા પ્રકારના દુઃખો છે ને ? માણસના ઘણા પ્રકારના (દુઃખ છે). છેદાય, ભેદાય, આંગળા તૂટે, કોઢ થાય. જુઓને ! ઘણા રોગ થાય છે ને ? પીડાય. કંઠમાં આ થાય.. શું કહેવાય ? કેન્સર. હૈં ? આહા..હા...! કેન્સરની ખબર પડે, પેટમાં ભૂખનો પાર ન હોય અને અહીં કેન્સર, પાણી ઉતરે નહિ. હમણા કો’ક કહેતું હતું. પાણી ઉતરતું નથી. અહીંયાં પાણી જતા દુઃખે છે. પેટમાં ભૂખનો પાર ન મળે, અહીં પાણી નાખે તો (બળે), પાણી ઠંડું હોય, ગમે ઇ (હોય) પણ બળતરા થાય. ઓલું આળું થઈ ગયું હોય ને ? આળું. બાપા ! એ અવસ્થા ગઈ. આત્મા કોણ છે ? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ ભગવાન, એ આત્માના સ્વરૂપની કિંમત જેની વાણીમાં પૂરી આવતી નથી. એવો આત્મા કોણ આ તે અંદર છે ? ઓ..હો...! એના સ્વરૂપને જાણવા, પીછાણ કરવાની દરકાર કરી નહિ. આમાં ક્યાં કરે ? કહે છે, ત્યાં સલવાણો

એમાં. ભાઈ ! પુસ્તક છપાવે એમાં રોકે, વળી છપાણા હોય એને ખપે ત્યાં સુધી રોકે, વળી ખપ્યા પછી એની મૂડી સાચવવામાં રોકાય, ભાઈઓને કાંઈક વાંધા ઊઠે એમાં રોકાય. માળા, રોકાવાના સાધન કેટલા ? ભાઈ ! અહીં તો ઓલું માણસનું પૂરું કરે છે ને એટલે જરી (લીધું). માણસમાં ઘણા ઘણા દુઃખો (વેઠ્યા).

ઓ..હો...! એક બાઈ તો તે દિ' (સંવત) ૧૯૮૨ના ચોમાસામાં 'પોરબંદર'માં હતી. અમારું ચોમાસુ હતું ને ? એક બાઈ હતી, ઓલી કોર હતી, દેરાસરની કોર. સાડા ત્રણ વર્ષથી આમ ઊંધી પડી રહેતી હતી. બહુ દુઃખ ! રાડ નાખે ! મહારાજ ! દુઃખ સહ્યા જતા નથી. આમ ને આમ ઊંધે માથે, હોં ! કંઈ ગમે ઇ હશે. સાડા ત્રણ વર્ષથી.

એક સાધુ 'જામનગર' હતો, દેરાવાસી સાધુ. હાથમાં ઇયળો પડી હતી. દેરાવાસી સાધુ હતો, ગયા હતા, એની પાસે ગયા હતા. બિચારા (કહે), મહારાજ ! સાંઈઠ વર્ષની મોટી ઉંમર હતી, રૂપાળુ શરીર હતું, પણ કોણ જોવે ત્યાં ? પછી કરે (કોણ) ? એક માણસ રાખી મૂક્યો હતો. શિષ્ય હતો પણ શું કરે ? હવે સહન થતું નથી. સહન થતું નથી માટે શું કરશો ? કીધું. એમાં કાંઈ મરી ગયે છૂટકો છે ? એ તો આયુષ્ય પૂરું થશે ત્યારે થશે. શરીરમાં ઇયળો પડી, હોં ! દેરાવાસી સાધુ. ઇયળો પડી. કારણ કે બહુ ઘસાય ને ? ઇયળ પડી. રૂપાળું શરીર હતું. એમાં મરી ગયા. એવા એવા માણસના અનંત અવતાર કર્યા. સમજાણું કાંઈ ? એકની વાત નથી. એવા એવા જેટલા જેટલા દાખલા આપીએ એવા અનંતવાર મનુષ્યપણામાં એણે અવતાર ધારણ કર્યા છે. હવે કહે છે, ત્યાંથી કદાચિત્ (બહાર નીકળે છે).

'દેવગતિમાં ભવનત્રિકનું દુઃખ' આવ્યું, હોં ! પંદરમી (ગાથા).

કભી અકામનિર્જરા કે, ભવનત્રિકર્મે સુર-તન ધરે;

વિષય-ચાહ-દાવાનલ દલ્હો, મરત-વિલાપ કરત દુખ સહ્યો. ૧૫.

અહીં આપ્યું છે બધું, હોં ! ચિત્ર આપ્યા છે. ભવનપતિમાં જન્મે ને આ બધા છે ને ? 'આ જીવે' કોઈ વખત અકામનિર્જરા કરી...' અકામનિર્જરા એટલે સમજાય છે ? ઇચ્છા વિના ખાવાપીવાનો ભાવ છે છતાં મળતું નથી. એમાં કોઈ રાગની મંદતા

કરે, આ સ્ત્રી વિધવા થાય અને ભાવ હોય છતાં મળે નહિ ને એમાં વળી કોઈ રાગની મંદતા કરે તો અકામનિર્જરાથી ભવનપતિ, વ્યંતરદેવ થાય. એવી અનંતવાર અકામનિર્જરા કરી. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ ત્રણેના કારણો જુદા જુદા છે, પણ બધા હોય મિથ્યાદષ્ટિ. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષીમાં જન્મનારા મિથ્યાદષ્ટિ હોય, સમ્યગ્દષ્ટિ ત્યાં જન્મે નહિ. એવા ભવનત્રિકની અંદર (જન્મે). ભવનત્રિક એટલે ભવનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષ.

‘કોઈ વખત અકામનિર્જરા કરી ભવનવાસી, વ્યંતર અને જ્યોતિષીમાં (સુર-તન)...’ સુર નામ દેવનું શરીર ધારણ કર્યું. ‘(પરંતુ ત્યાં પણ) (વિષયચાહ) પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોની ઇચ્છા રૂપ...’ વિષયની ચાહ. દેવીઓના વિષય, એમાં વ્યંતર થયો તો કુતૂહલ કર્યાં. કુતૂહલ કર્યાં, કો’કના દેહમાં પેસીને (દેહમાં પેસે નહીં, ફક્ત લોકવાયકા છે.) ધુણાવે છે ને ? ધુણે, ધુણાવે એવા કુતૂહલ કરીને જિંદગી ગાળી. કુમાર કહેવાય ને ? એને કુમાર કહે છે. સમજાય છે ? જુવાન છોકરા જેમ રમતુંમાં કાળ ગાળે એમ એ અસુરકુમાર આદિના દેવો, વ્યંતરના દેવો રમતુંમાં કાળ ગાળે. વિષયની ચાહના, રમતમાં કાળ ગુમાવે. મરીને પછી જાય, ઢોરાદિમાં ચાલ્યા જાય. સમજાણું કાંઈ ? એવા અનંતીવાર ભવનપતિ(ના અવતાર કર્યાં). એની એક સાગરની સ્થિતિ છે. દસ હજાર (વર્ષનું) આયુષ્ય છે, દસ હજારને આયુષ્યે અનંતવાર જન્મ્યો, પાછો એક સમયનું આયુષ્ય વધારે (પ્રાપ્ત કરીને) એમાં જન્મ્યો. ભવનપતિ, વ્યંતર દરેકમાં (એ રીતે જન્મ્યો). દસ હજાર વર્ષના આયુષ્યે ભવનપતિમાં અનંતવાર જન્મ્યો, એક સમયના અધિક આયુષ્યે અનંતવાર જન્મ્યો, બે સમય અધિક (અનંતવાર જન્મ્યો). એવા અકામનિર્જરાના ફળ તરીકે આવા અવતાર કર્યાં. એમ વ્યંતર, ભૂતડા થાય છે ને ? સમજાણું ?

નીચે નરકના પાસડા છે. પહેલી નરકમાં દસ ઠેકાણો ભવનપતિ છે. સમજાણું ?

અસુરકુમાર, નાગકુમાર આદિ. નીચે નરક અને વ્યંતર ઉપરના ભાગમાં છે. એમાં અનંતવાર એક એક પણ જન્મ્યો છે. વ્યંતરદેવો દુઃખી છે એમ નથી, હોં ! ત્યાં બહારનું મોટું સાધન છે પણ કુતૂહલ કરી હાથમશ્કરી કરવાના ધંધા (કર્યા કરે). નથી અત્યારે ઓલા માણસો થતા ? હાથ કરનાર નથી (હોતા), શું કહેવાય છે ? મશ્કરા. ‘રાજકોટ’નો એક બ્રાહ્મણ આવ્યો ? બસ ! વાક્યે વાક્યમાં એની મશ્કરી જ હોય. હાસ્યવૃત્તિ, હાસ્ય જ કરે. હમણાં એક આવ્યો હતો ઇ પણ હાસ્ય કરે. ઇ જ શીખ્યા હોય. મોટા રાજા, મહારાજાની સભા ભેગી કરી એવા શબ્દો બોલે, પોતે મરકે નહિ, ભાષા એવી બોલે (કે) વાક્યે વાક્યે દાંત જ આવે. એવા મરીને વ્યંતર થયા હોય, કોઈ શુભભાવ હોય ને અકામનિર્જરાથી (ત્યાં જઈને) ત્યાં પણ પાછા એવા ને એવા ઢોલકા વગાડે. સમજાણું કાંઈ ? વ્યંતરમાં એવું ને એવું કર્યા કરે. આહા..હા....!

નપુંસક થાય છે. આ જુઓને નથી થાતા ? મુસલમાન ને બધા નપુંસક ઢોલકા વગાડે. પૈસા માગવા માટે વગાડે છે ને ? ઇ આમાં છે ને ? ક્યાંક આવશે. આમાં આવશે ઇ. સ્ત્રી, પુરુષ ને નપુંસકનું આવે છે ને ? આવે છે, આવે છે, આમાં ચિત્ર આવે છે. ઇ નપુંસક બરાબર ઠીક કર્યો છે. અમારે ત્યાં ‘પાલેજ’માં બહુ મુસલમાનો આવતા હતા. મુસલમાન આવે, માંગવા આવે, માંગવા. મુસલમાને ચોરણી પહેરી હોય, પછી એવા બોલે, ભૂંડા પણ બોલે, પૈસા લેવા માટે. છ આના, આઠ આના લે. પૈસો-ભૈસો ન લે.

કહે છે, એવા દેવો... અહીં પણ એવા અકામનિર્જરામાં કોઈ રાગ મંદ થઈ ગયા હોય અને એમાં અવતરે. ત્યાં પણ પાછી એની એ કુતૂહલતાની વૃત્તિને કરે. ત્યાં વિષયચાહ દાહમાં બળ્યા બળ્યા (કરે). સમજાય છે ? ‘(દાવાનલ) ભયંકર અગ્નિમાં બળી રહ્યો...’ કઈ અગ્નિ ? વિષયની ચાહ, ચાહના, ચાહના. ‘મરતી વખતે રડી રડી દુઃખો સહન કર્યા.’ ઇ ભવનપતિ, વ્યંતર મરતા હાય.. હાય ક્યાં જાશું ? રોવે. કોઈ સુખ ન હોય, અપમાન ઘણા હોય. દેવમાંય રોવે. પોકે મૂકે ત્યાં. અરે..રે...! હવે અમારું કોઈ ઘણી નહિ. અમે આ દેવોની સાથે, અમારા ઇન્દ્ર સાથે ઘણાં કામ કર્યા, મરવાના ટાણાં આવ્યા, કોઈ અમને સહાય નહિ. રોવે, પછી રોવે. હાય.. હાય.. ક્યાં જાશું ? એવા અવતાર એ આત્માના જ્ઞાન અને આત્માના સમ્યગ્દર્શન વિના, આત્મસ્વરૂપની

પીછાણ વિના અનંતવાર આવા અવતાર મિથ્યાદર્શનને લઈને કર્યા.

‘જ્યારે કોઈ વખત આ પ્રાણીએ અકામનિર્જરા કરી ત્યારે મરીને તે નિર્જરાના પ્રભાવથી (ભવનત્રિક) ભવનવાસી, વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવોમાંથી કોઈ એકનું શરીર ધારણ કર્યું.’ ત્રણનું કંઈ એકસાથે ન હોય, એમ. ‘ત્યાં પણ અન્ય દેવોના વૈભવો દેખી...’ જુઓ ! બીજા દેવના વૈભવ દેખી ‘પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોની ઇચ્છારૂપ અગ્નિમાં બળી રહ્યો,...’ અને અહીં જેમ બીજાના વૈભવ દેખીને બળે છે ને ? સળગે છે ને ? મારી પાસે પચાસ હજાર, આની પાસે પાંચ લાખ, મારી પાસે બે લાખ, આની પાસે દસ લાખ. એમ ને એમ હોળી સળગે જ છે. ત્યાં દેવમાં પણ એમ બળતરા છે. ઓલા દેવ રૂપાળા બહુ હોય, મોટી પદવીના દેવ હોય (એની હેઠે નોકર હોય). ઓ...હો...હો...! અમે નોકર, આ મોટા દેવ. આણે શું કર્યું ? અમારા હાલ કર્યા એ બળતરા.

અહીં બે ભાઈઓ હોય અને એમાં (એક) પાંચ કરોડ, દસ કરોડનો (ધણી) થઈ જાય તો ઓલાને બળતરા થાય. ગામમાં એક મુસલમાન વધી જાય એની બળતરા એને ન હોય. હું ?

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- હા, ઇ બહારનો આદમી છે, એમ કહે. બહારના આદમીને લઈને (ન બળે), ઘરના આદમી (જોઈને બળે). ડોક્ટર ઠીક કહે છે. કારણ કે બહારના આદમી સાથે આપણે શું પરોવડ હોય ? તમારે શું ? દીકરો ન મળે. સૌના છોકરા રળે. પણ એક જો વધી ગયો હોય તો હવે નહીં રહું ભેગો તમારે પેદાશ મોટી (છે), સરખાઈ છે માટે અમે ભેગા નહિ. એ...ય બળતરા થાય. અરે...! આને પાંચ લાખ ભેગા થયા. અમારે તો આખી જિંદગીમાં એક એકને પાંચ લાખ આવે એવું તો થયું નહિ. એ.. બળતરા થાય.

‘મંદારમાળા કરમાઈ જતી દેખીને...’ લ્યો ! એ ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષને પણ અહીંયાં માળા હોય, હોં ! શરીર પ્રમાણે માળા, માળા ફૂલની માળા (હોય). કોઈ એવી માળા કરમાઈ જતી દેખીને. એવી માળા જ એને હોય. નથી અત્યારે

મોટા મોટા (માણસો પહેરતા) ? આખા શરીર પ્રમાણે મોટી લાંબી માળા હોય. ઇ કરમાય ત્યારે દેખાય કે, પુણ્ય કર્યા. આયુષ્ય પૂરું થઈ ગયું. ઓ..હો...! આ દેવો કહેતા કે, ઇ કરમાય ત્યારે આયુષ્ય પૂરું થાય.

‘શરીર તથા આભૂષણોની કાંતિ ક્ષીણ થતી દેખીને...’ લ્યો ! શરીર પણ ક્ષીણ થતું દેખાય. અંદર દેખાય એવું, હોં ! હાય.. હાય...! બસ ! ઉપડ્યા હવે.

મુમુક્ષુ :- માળા.

ઉત્તર :- એવું હોય છે કાંઈક. મોટા શુભભાવવાળાને હોય છે. મોટી માળા આખા શરીર પ્રમાણે (હોય). પોતાની કાંતિ ક્ષીણ દેખી, આભૂષણની પણ કાંતિ મંદ દેખાય, જુઓ ! પુણ્યને લઈને, જુઓ ! આભૂષણ શાશ્વત છે. પણ આભૂષણ શાશ્વત (હોવા) છતાં ઓલા પુણ્ય ઘટ્યા ને ? પુણ્યનો દેખાવ આમ મંદ દેખાય. જુઓ ! ખુબી જુઓ ! આભૂષણો શાશ્વત છે. ઇ ક્યાં ત્યાં તમારા અહીંના ઘડેલા છે. એની આંખમાં જ એવું દેખાય. કર્મનો ઉદય મંદ થઈ ગયો, હવે અહીંથી મરીને જાવું છે. આભૂષણો એવા દેખાય. જુઓને ! અહીં દાગીના પહેરે ત્યારે કેવા પહેરે છે ? જુઓને ! સરખા કરીને આમ આમ આમ આમ લટકતા લવીંગ્યા. લટકતા લવીંગ્યા, અહીં નાખે આ, અહીં નાખે. ઓલા મારવાડી તો વળી શું કરે. નથી કરતા ? મારવાડી નહિ ? એમાં કાંઈક સરખું ન હોય ને એમાંથી કાંઈક પડી ગયું હોય તો હાય.. હાય...! અને એ જ આમ માથે વાગ્યું હોય. શોભામાં ઊભા... કહે છે, આવા (અવતાર) અનંતવાર કર્યા.

એની શોભા મંદ દેખી ‘પોતાનું મરણ નજીક છે એવા અવધિજ્ઞાન દ્વારા...’ અવધિ એટલે વિભંગ. મિથ્યાદષ્ટિને તો વિભંગ હોય છે. સમજ્યા ? એ વિભંગજ્ઞાન દ્વારા જાણતો ‘હાય ! હવે આ ભોગ મને ભોગવવાને નહિ મળે !’ હાય.. હાય.. હવે અહીંથી ચાલ્યા જશું. અબજો વર્ષ અહીં રહ્યા, અસંખ્ય વર્ષ રહ્યા. હવે ? ચાલો, ઉપડો બીજે, મુદત પૂરી થઈ ગઈ. જુઓ ! દેવો પણ હાય.. હાય.. કરે છે. માણસ હાય.. હાય.. કરે ને દેવ પણ હાય.. હાય.. કરે છે. નારકી હાય, મનુષ્ય હાય, દેવ ને ઢોર. નિગોદ તો બિચારા હાય ક્યાં કરી શકે છે ? મહાદુઃખમાં ગરકાવ થઈ ગયા છે.

‘એવા વિચારથી રો-રો કરીને ઘણાં દુઃખો સહન કર્યા.’ લ્યો ! સમજાણું ? ભવનત્રિકનું (ચિત્ર) કર્યું છે, હોં ! એવા અવતાર ભવના કર્યા. ‘અકામ નિર્જરા એમ સાબિત કરે છે કે કર્મના ઉદય પ્રમાણે જીવ વિકાર કરતો નથી...’ એવું ક્યાંથી આવે ? કર્મના ઉદય પ્રમાણે હોય તો આ ઇચ્છા મંદ કરીને પુણ્ય બાંધે શી રીતે ? જેટલા કર્મનો ઉદય (છે) એ પ્રમાણે અહીં વિકાર થાય તો આ અકામ નિર્જરા સિદ્ધ થતી નથી. લોકો સમજ્યા વિના કહે છે. ‘ગમે તેવા કર્મોદય હોવા છતાં જીવ સ્વયં પુરુષાર્થ કરી શકે છે.’

દેવ ગતિમાં વૈમાનિક દેવોનું દુઃખ
જો વિમાનવાસી હૂં થાય, સમ્યગ્દર્શન બિન દુખ પાય;
તંહતેં ચય થાવર તન ધરૈ, યોં પરિવર્તન પૂરે કરૈ. ૧૬.

અન્વયાર્થ :- (જો) જો (વિમાનવાસી) વૈમાનિકદેવ (હૂં) પણ (થાય) થયો [તો ત્યાં] (સમ્યગ્દર્શન) સમ્યગ્દર્શન (વિના) વિના (દુખ) દુઃખ (પાય) પામ્યો [અને] (તંહતેં) ત્યાંથી (ચય) મરીને (થાવર તન) સ્થાવર જીવનું શરીર (ધરૈ) ધારણ કરે છે, (યોં) આવી રીતે [આ જીવ] (પરીવર્તન) પાંચે પરાવર્તન (પૂરે કરે) પૂરાં કર્યા કરે છે.

ભાવાર્થ :- આ જીવ વૈમાનિક દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થયો તોપણ ત્યાં તેણે સમ્યગ્દર્શન વિના દુઃખો ઉઠાવ્યાં અને ત્યાંથી પણ મરીને પૃથ્વીકાયિક વગેરે સ્થાવરો xશરીર ધારણ કર્યા, એટલે કે ફરીને તિર્યચ ગતિમાં જઈ પડ્યો આ રીતે આ જીવ સંસારમાં અનાદિ કાળથી રખડયા કરે છે, અને પાંચ પરાવર્તન કરી રહ્યો છે.

‘દેવ ગતિમાં વૈમાનિક દેવોનું દુઃખ’ હવે છેલ્લો મોટો દેવ.

જો વિમાનવાસી હૂં થાય, સમ્યગ્દર્શન બિન દુખ પાય;
તંહતેં ચય થાવર તન ધરૈ, યોં પરિવર્તન પૂરે કરૈ. ૧૬.

જુઓ ! આમાં દેખાવ કેવો આપ્યો છે, જોયો ? એક દેવ છે ને ઇ મરીને વનસ્પતિમાં જાય છે, જુઓ ! દેખાણું ? આની કોર આ દેવ છે. એ મરીને.. લીટો કરીને આ વનસ્પતિમાં જાય છે. છે ?

ભાઈ ! વૈમાનિકનો દેવ, મોટું બે સાગરનું આયુષ્ય હોય. બે સાગરોપમ. અસંખ્યાતા અબજ વર્ષનું પલ્યોપમ અને એવા ઠસ કોડાકોડ પલ્યોપમનો સાગર, એવા બે સાગર, એ મરીને જુઓ ! આ ઝાડમાં ઊપજ્યો, જુઓ !

આ ઝાડ. વનસ્પતિના ઝાડનું ક્યાંક સારું ફૂલ હોય ને ? ત્યાં મરીને અવતરે, ફડાક.. દઈને ! આહા..હા...! અવતરે ને ? આ (જીવ) અવતર્યો હશે કે નહિ ? આ અવતર્યો એની તો વાત ચાલે છે. અનંતવાર દેવ મરીને એકેન્દ્રિય થયો. હાય.. હાય...! એવા અનંત અવતાર મિથ્યાદર્શનના પ્રભાવથી કર્યા.

‘જો વૈમાનિકદેવ પણ થયો (તો ત્યાં) સમ્યગ્દર્શન વિના...’ સમ્યગ્દર્શન વિનાના જીવની વાત છે, હોં ! વૈમાનિકદેવમાં સમ્યગ્દષ્ટિ છે એ તો પછી એકાવતારી થઈને મોક્ષ જાય. સમ્યગ્દર્શનવાળા (દેવની) વાત આમાં નથી. ‘સમ્યગ્દર્શન વિના દુઃખ પામ્યો ત્યાંથી મરીને (થાવર તન) સ્થાવર જીવનું શરીર ધારણ કરે...’ એકેન્દ્રિય થાય, એકેન્દ્રિય ! આ..હા...! પૃથ્વીમાં ઊપજે, હીરા-માણકેમાં ઊપજે. પાણીમાં ઊપજે. ઊંચા સારા પાણી હોય ને ? સ્વાતીબિંદુ આદિ. મોતી પાકે ને થાય ને ? એમાં ઊપજે. ફૂલમાં અવતરે. સારા ચંપાના, ગુલાબના ફૂલ હોય ને ? દેવ મરીને ત્યાં અવતરે. એકેન્દ્રિય વનસ્પતિ થાય. એવા અવતાર અનંતવાર કર્યા. કહો, સમજાણું ?

‘(પરીવર્તન) પાંચે પરાવર્તન (પૂરા કરે)...’ લ્યો, આ છેલ્લો શ્લોક છે ને ! આ રીતે નિગોદ, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ. અનંતવાર દ્રવ્યે બધા રજકણો ગ્રહ્યા એવા અનંતા

અવતાર દ્રવ્યે કર્યા. ક્ષેત્રમાં અનંતા અવતાર કર્યા. કાળે એક એક સમયે અનંતા અવતાર કર્યા. અનંતી ચોવીશીમાં એક એક ચોવીશીના એક સમયે અનંતા અવતાર કર્યા. એમ એક ભવના અનંત અવતાર અને ભાવના અનંત અવતાર. ભાવ એટલે શુભાશુભભાવ. એ શુભાશુભભાવના પણ અનંતા અવતાર કર્યા. સમજાણું કાંઈ ? ભવ અનંતા, ભાવ અનંતા, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ દરેકમાં અનંતા અનંતા ભવ કર્યા. જેટલા રજકણો છે એટલા લીધા, છૂટ્યા. અનંતવાર. ક્ષેત્રમાં એક એક ક્ષેત્રમાં અનંતવાર જન્મ્યો ને મર્યો. અનંતી ચોવીશીમાં એક એક ચોવીશી પહેલેથી શરૂ કરો તો એક સમયે જન્મ, બીજે સમયે જન્મ, ત્રીજે સમયે એવા અનંતવાર જન્મ, અનંતવાર મરણ એક એક ચોવીશીએ. એમ એક એક ભવ (ગતિ)માં અનંત ભવ અને એક એક શુભ-અશુભમાં અનંતા ભાવ. એવા અનંતી વાર શુભભાવ, અનંતી વાર અશુભભાવ કર્યા અને પરિવર્તન પૂરા કર્યા, એમ અહીં છેલ્લું કહે છે. આ રીતે ચાર ગતિના દુઃખો મિથ્યાદર્શનના પ્રભાવે, આત્મદર્શન વિના સમ્યગ્દર્શન પામ્યા વિના એણે આવા ચાર ગતિના અનંતા દુઃખો અને પરિભ્રમણ પૂરા કર્યા, લ્યો !

ભાવાર્થ :- ‘આ જીવ વૈમાનિક દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થયો તોપણ ત્યાં તેણે સમ્યગ્દર્શન વિના દુઃખો ઉઠાવ્યાં અને ત્યાંથી પણ મરીને પૃથ્વીકાયિક વગેરે સ્થાવર...’ વગેરે એટલે પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિ, ત્રણ જ. ત્રણ લેવા. ‘શરીર ધારણ કર્યા, એટલે કે ફરીને તિર્યચ ગતિમાં જઈ પડ્યો. આ રીતે આ જીવ સંસારમાં અનાદિ કાળથી...’ આ પહેલી ઢાળમાં પૂરું કર્યું. આ રીતે ‘અનાદિ કાળથી રખડ્યા કરે છે અને પાંચ પરિવર્તન કરી રહ્યો છે.’ બધા દુઃખોની વ્યાખ્યા આવી ગઈ. હવે ઈ પછી બીજી ઢાળમાં પાઠરૂં લેશે. ‘એસે મિથ્યાદગ’ એમ લશે, લ્યો ! છે ? આ રીતે ચાર ગતિના અનંત વાર ભવો મિથ્યાદર્શનને કારણે, મિથ્યાજ્ઞાન, મિથ્યાચારિત્રને કારણે (કર્યા). એ માટે પહેલી આ વાત કરી. રખડ્યો છે મિથ્યાદર્શનને લઈને. માટે મિથ્યાદર્શન આદિનું શું સ્વરૂપ છે એ બીજી ઢાળમાં કહેશે. (વિશેષ કહેશે...)

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

